

АНОТАЦІЯ

Бальоха А.С. Формування природознавчої компетентності майбутнього вчителя початкових класів у моделі трисуб'єктної дидактики. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)». – Херсонський державний університет, Херсон, 2021.

Сучасна парадигма освіти створює нову траєкторію підготовки майбутніх учителів початкових класів. Крім того, епідеміологічна ситуація в країні та світі, пов'язана з поширенням коронавірусної інфекції, вимагає створення безпечних умов організації освітнього процесу або реалізації освітніх послуг дистанційно. Тому постає питання не лише якості підготовки здобувачів освіти, а й створення відповідних умов, які б безперервно забезпечували освітні запити студентів під час фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти.

У межах нашого наукового дослідження ми розглядаємо природознавчу компетентність майбутніх учителів початкових класів та умови ефективного її формування в закладі вищої освіти.

Інформатизація суспільства, яка набула імперативного характеру, модернізація системи професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів актуалізували питання інформаційно-ресурсного забезпечення процесу становлення педагога в освітньому середовищі професійної підготовки та відповідно новому науково-методологічному підходу до організації формування природознавчої компетентності майбутнього вчителя початкових класів.

Питання формування природознавчої компетентності майбутнього вчителя початкових класів знайшло відображення в роботах Т. Байбари, Н. Бібік, О. Біди, Н. Борисенко, А. Бродовської, К. Волохатої, М. Галатюк,

К. Гуз, П. Завітаєва, В. Ільченко, Н. Коваль, Г. Ковальчук, М. Коновальчук, Ю. Лінник, Л. Нарочної, С. Науменко, М. Скаткіна, С. Собакар та ін.

Результати досліджень вчених дозволили визначити і узагальнити сутність природознавчої компетентності майбутнього вчителя початкових класів, яку ми розуміємо як *складне, інтегральне, особистісне утворення, яке включає здатність та усвідомлену готовність вивчати й розв'язувати питання, пов'язані з природничою освітою, нести персональну відповідальність в організації інтегрованої навчальної діяльності здобувачів освіти початкової школи.*

У дослідженні визначено та охарактеризовано складові компоненти природознавчої компетентності вчителя початкових класів: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний та рефлексивний. До кожного з компонентів сформульовано критерії, показники, відповідно до яких виокремлено рівні сформованості природознавчої компетентності здобувачів вищої освіти.

Ураховуючи сучасні соціальні вимоги до підготовки вчителів початкових класів та практичний стан сформованості природознавчої компетентності у студентів закладів вищої освіти, з метою оптимізації їх процесу навчання нами було розроблено та запропоновано структурно-функціональну модель формування природознавчої компетентності майбутніх учителів початкових класів. Структурно-функціональна модель представляє собою цілісну систему та взаємопов'язані блоки: цільовий, теоретико-методологічний, змістовий, технологічний, оцінювально-результативний.

Виокремлено педагогічні умови формування природознавчої компетентності майбутнього вчителя початкових класів, до яких належать: наявність мотивації майбутніх учителів початкових класів до вивчення дисциплін природничого циклу як чинника їх професійного становлення; наявність цифрових та мережевих сервісів з природничих дисциплін у навчальному процесі, що забезпечують мобільність студентів та доступність

природознавчого освітнього контенту у будь-який час; врахування особистих запитів студентів, орієнтованих на можливості побудови власної траєкторії навчання.

На наше переконання, формування природознавчої компетентності буде ефективним тільки у відповідному освітньому середовищі.

Одним зі шляхів підвищення ефективності формування природознавчої компетентності майбутніх учителів початкових класів є активне застосування в освітньому процесі закладів вищої освіти інформаційно-комунікаційних технологій. Цій проблемі присвячені дослідження В. Бикова, Н. Воропай, В. Извозчикова, В. Імбер, Е. Карпова, В. Коткової, В. Монахової, Н. Морзе, Л. Пермінової, Л. Петухової, О. Саган, О. Співаковського, Є. Співаковської, О. Суховірського, В. Чичука та ін.

На думку вчених, для подальшої успішної реалізації природничої освітньої галузі в початковій школі, майбутній фахівець повинен вміти орієнтуватися в потоці інформації, отримувати знання відповідно до професійних потреб, працювати з електронними ресурсами, шукати і знаходити необхідну інформацію, використовуючи для цього найрізноманітніші джерела, проявляти творчий підхід до розв'язання суспільних завдань. Цього можна досягти шляхом переходу освітньої системи педагогічного закладу вищої освіти від традиційних суб'єктно-суб'єктних відносин до трисуб'єктних, які передбачають введення в традиційну суб'єктно-суб'єктну модель третього суб'єкта – інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище. Нова система відносин «викладач – студент – інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище» ґрунтується на активності та рівності визначених компонентів навчального процесу.

Тому, для підвищення ефективності формування природознавчої компетентності майбутніх учителів початкових класів нами вперше створено та упорядковано електронний навчально-методичний ресурс «Web-мультимедіа енциклопедія з дисциплін природничого циклу», який

функціонує на педагогічному факультеті Херсонського державного університету.

З метою упровадження вебсайту для підготовки майбутніх учителів початкових класів до реалізації природничої освітньої галузі в початковій школі розроблено методичні рекомендації для студентів та викладачів природничих дисципліни щодо користування електронним ресурсом.

Ефективність використання розробленої моделі формування природознавчої компетентності майбутнього вчителя початкових класів підтверджена результатами педагогічного експерименту. Позитивна динаміка формувального етапу експерименту дає підстави стверджувати, що запропонована модель формування у майбутніх фахівців природознавчої компетентності та реалізація визначених педагогічних умов є ефективними.

Наукова новизна і теоретичне значення результатів дослідження полягає у тому, що: вперше розроблено структурно-функціональну модель підвищення рівня природознавчої компетентності майбутніх фахівців та обґрунтовано педагогічні умови її реалізації засобами інформаційно-комунікаційного середовища на засадах трисуб'єктної дидактики; уточнено і конкретизовано поняття природознавчої компетентності майбутнього вчителя початкових класів відповідно до сучасних нормативних та освітніх вимог; подальшого розвитку набули зміст, форми та методи формування природознавчої компетентності майбутніх учителів початкових класів на засадах трисуб'єктної дидактики.

Практичне значення результатів дослідження полягає в наступному: розроблено та впроваджено електронний навчально-методичний ресурс «Web-мультимедіа енциклопедію з дисциплін природничого циклу» для формування природознавчої компетентності майбутніх учителів початкових класів, який може реалізовуватись як під час очної, так і під час дистанційної форми навчання; розроблено контент, який може бути адаптованим до програми та змісту підготовки здобувачів вищої освіти з дисциплін природничого циклу; підготовлено методичні рекомендації щодо

використання електронного навчально-методичного ресурсу «Web-мультимедіа енциклопедія з дисциплін природничого циклу» для студентів та викладачів ЗВО.

Ключові слова: майбутній вчитель початкових класів, природознавча компетентність, інформаційно-комунікаційні технології, інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище, трисуб'єктна дидактика, навчально-методичний ресурс.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Бальоха А. С. Природознавча компетентність майбутнього вчителя початкової школи як психолого-педагогічна проблема сучасної освіти. *Наукові праці. Педагогіка*. Миколаїв, 2014. Вип. 234, Т. 246. С. 55–60.

2. Бальоха А. С. Проблема формування природознавчої компетентності майбутнього вчителя початкових класів. *Педагогічні науки*. Херсон, 2014. Вип. 65. С. 274–279.

3. Бальоха А. С. Природознавча компетентність майбутнього вчителя початкової школи: теоретико-методичний аналіз. *Педагогічні науки*. Херсон, 2015. Вип. 67. С. 293–297.

4. Борисенко Н. М., Бальоха А. С. Використання педагогічної спадщини В.Сухомлинського на уроках природознавства в контексті Нової української школи. *Педагогічний альманах*. Херсон, 2018. Вип. 38. С. 22–28.

(Особистий внесок здобувачки полягає в ретроспективному аналізі природознавчої компетентності майбутнього вчителя початкових класів у педагогічній спадщині В.Сухомлинського).

5. Бальоха А. С. Засоби трисуб'єктної дидактики у процесі формування природознавчої компетентності майбутнього вчителя початкової школи. *Науковий часопис. Педагогічні науки : реалії та перспективи*. Київ, 2019. Випуск 71. С. 5–8. DOI: <https://doi.org/10.31392/NP NPU-nc.series5.2019.71.01>.

6. Бальоха А. С. Актуальність формування природознавчої компетентності майбутнього вчителя початкових класів як сучасна освітня вимога. *Науковий вісник молодих учених і аспірантів ХДУ*. Херсон, 2017. С. 8–14. – URL: <http://www.kspu.edu/About/NewScienceActivity/Council Young Scientists/ScientificJournal.aspx>

7. Бальоха А. С. Природознавча компетентність майбутнього вчителя початкової школи у системі освітніх трансформаційних процесів. *Формування професійної компетентності кадрового потенціалу дошкільної*

та початкової освіти у системі трансформаційних процесів : колективна монографія. Херсон, 2018. С. 27–35.

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації у періодичних наукових виданнях держав, які входять до Європейського Союзу або входять до міжнародних наукометричних баз Scopus або Web of Science:

1. Olena Sagan, Svitlana Yakovleva, Elena Anisimova. Alona Balokha, Halyna Yeremenko Digital didactics as a new model in the theory of education. *Revista inclusions*. 2020. Vol. 7, número especial. P. 173–204.

(Особистий внесок здобувачки полягає в аналізі використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі).

2. Балеха А. С. Методическая система формирования естественнонаучной компетентности будущего учителя начальных классов. *Szkola–kultura–środowisko lokalne. Seria pedagogika społeczna*. Toruń, 2015. P. 188–201.

3. Петухова Л. Е., Балеха А. С. Профессиональная подготовка будущего учителя начальных классов в модели трисуъектной дидактики. *Edukacja w Dyskursie*. Slupsk, 2016. Nr 4. P. 105–116.

(Особистий внесок здобувачки полягає в аналізі та описі основних результатів проблеми професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів).

4. Петухова Л. Є., Бальоха А. С. Інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище в контексті професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. Issue, 2016. IV (39). P. 60–64.

(Особистий внесок здобувачки полягає в аналізі ключових понять та описі реалізації інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища під час підготовки майбутнього вчителя початкових класів).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Петухова Л. Є., Бальоха А. С. Професійна підготовка майбутнього вчителя початкових класів у моделі трисуб'єктної дидактики. *Гуманітарний вісник. Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору* : XI-а міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 2016. Додаток 1, Вип. 37, Том II (70). С. 453–462.

(Особистий внесок здобувачки полягає в аналізі поняття «трисуб'єктна дидактика» та її складових).

2. Бальоха А. С. Створення інформаційно-комунікаційного педагогічного середовище у процесі підготовки майбутніх учителів початкових класів до реалізації природничої освітньої галузі в початковій школі. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 33. Том 1. С. 257–261.

3. Борисенко Н. М., Бальоха А. С. Використання педагогічної спадщини В. Сухомлинського в процесі формування природознавчої компетентності учнів початкової школи. *Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: виховуємо культуру потреб особистості* : матеріали VIII міжнар. наук.-практ. конф. і XXII всеукр. пед. читань. Херсон, 2015. Ч 1. С. 71–74.

(Особистий внесок здобувачки полягає в аналізі поняття «природознавча компетентність» та використання оповідань В. Сухомлинського у початковій школі).

4. Бальоха А. С. Природознавча компетентність як складова професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів. *Глобальні виклики педагогічної освіти в університетському просторі* : матеріали III міжнар. конгресу. Одеса, 2017. С. 138–139.

5. Борисенко Н. М., Бальоха А. С. Педагогічні умови формування природознавчої компетентності майбутнього вчителя початкової школи. *Чисте місто. Чиста ріка. Чиста планета* : зб. матеріалів VII міжнар. еколог. форуму. Херсон, 2018. С. 191–196.

(Особистий внесок здобувачки полягає в аналізі поняття «природознавча компетентність майбутнього вчителя початкової школи» та характеристиці її складових компонентів).

6. Бальоха А. С. Новітні підходи до формування природознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи у контексті нової української школи. *Підготовка сучасного педагога дошкільної та початкової освіти в умовах розбудови Нової української школи* : зб. матеріалів всеукр. з міжнар. участю наук.-практ. конф. Херсон, 2018. С. 79–80.

7. Бальоха А. С. Принцип природовідповідності в педагогіці Ф. Фребеля: компаративний аналіз. *Сучасні проблеми дошкільної та початкової освіти у системі суспільних трансформаційних процесів* : зб. матеріалів всеукр. інтеракт. наук.-практ. конф. Херсон, 2019. С. 18–21.

8. Бальоха А. С. Використання електронного навчального ресурсу «Web-мультимедіа енциклопедія з дисциплін природничого циклу» у формуванні природознавчої компетентності майбутнього вчителя початкової школи. *Актуальні проблеми фахової підготовки сучасного педагога* : зб. матеріалів всеукр. наук.-практ. конф. Херсон, 2020. С. 53–59.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Бальоха А. С. Навчальна (природнича) практика : методичні рекомендації. Херсон : ТОВ «Борисфен-про», 2017. 34 с.

2. Борисенко Н. М, Бальоха А. С. Практикум з курсу «Екологія». Херсон : ТОВ «Борисфен-про», 2018. 66 с.

3. Петухова Л. Є., Бальоха А. С., Лемещук О. І. Web-мультимедіа енциклопедія з дисциплін природничого циклу : метод. рекомендації. Херсон : ТОВ «Борисфен-про», 2020. 82 с.